

İsmail Hakkı Tonguç (1893-1960)

İsmail Hakkı Tonguç günümüzde Bulgaristan'ın Silistre vilayetine bağlı Totrakan ilçesi Tataratmaca Köyü'nde 1893 yılında doğdu. Babası Kırım göçmenlerinden İdris Bey, annesi ise Dobruca Türklerinden Vesile Hanım'dır. Temel eğitimine 1901 yılında köyündeki ilkokulda bağlamış olan İsmail Hakkı Tonguç 4 yıllık ilkokul eğitimini tamamladıktan sonra 1904 yılında Silistre Rşdiyesine kayıt yaptırmıştır. Rüşdiye eğitimi onun hayatında iz bırakan bir dönem olmuştur. 1873 yılında açılan Silistre Rüştiyesi o dönemin modern diye tabir edilen okulları arasındaydı ve oğretmen kadrosu içinde özgürlük dşncesine sahip hocalar ders vermekteydi. Tonguç'un rüştiye tahsili iki boyutlu bir kazanım sürecini göstermektedir. Bu kazancın ilki bu okulda tanıştığı yeni hocalar ve okulun kütüphanesidir. İkinisi ise burada tek başına yaşamını idame etmek zorunda kalmasıdır.

İsmail Hakkı Tonguç

Silistre Rüşdiyesi'nden 1907 yılında mezun oldu. Bir st oğrenime devam edemediği için 5 yıl boyunca köyün değişik işlerinde çalıştığı gibi babasına tarım işlerinde yardım etti. 1914 yılında annesinin ısrarıyla tarafından Darülmuallimin eğitimi için İstanbul'a geldi. İsmail Hakkı Tonguç, burada geçirdiği sıkıntılı günlerin akabinde dönemin Maarif Nazırı şükrü Bey tarafından Kastamonu Oğretmen okuluna parasız yatılı oğrenci olarak alındı. Gerek oğretmen eksikliği ve gerekse diğer bazı nedenlerle okulun eğitim seviyesi ve niteliğini beğenmediğinden kaydını İstanbul Darülmuallimin'e nakletmeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. 1916 yılında Kastamonu Oğretmen Okulu'ndan o dönemin şartları içerisinde ülkedeki en modern eğitim kurumlarından birisi olan İstanbul Darülmuallimin'e nakledilen İsmail Hakkı Tonguç, bu okuldaki eğitimini 1918 yılında tamamlayarak mezun oldu. Bu okuldaki oğrenimi sürecinde yabancı dil olarak okutulan Fransızcanın dışında kendi gayretiyle Almancayı da oğrendi.

İsmail Hakkı Tonguç'un İstanbul Oğretmen Okulu'ndan mezun olduğu günlerde dönemin İttihat ve Terakki Hkmeti bazı oğrencileri Almanya'ya pedagoji alanında kısa süreli bir mesleki kursa göndermekteydi. Almaca bilmesi onun da yirmi arkadaşıyla birlikte daha üst oğrenim görmeleri için Almanya'ya gönderilmesini sağladı. Nitekim 1818 yılı Eylül ayından 1919 yılı Nisan ayına kadar yaklaşık 8 ay sürecek olan eğitimi için Almanya'nın Karlsruhe şehrindeki Ettlingen Oğretmen Okulu'nda (Günümüzdeki Karlsruhe Pedagogische Hochschule-Karlsruhe Pedagoji Yüksek Okulu) ngrlen eğitim programını takip etti. Karlsruhe-Ettlingen Oğretmen Okulu onun yaşamında batı medeniyetini ilk defa yakından görme imknı sağlamıştı. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi sebebiyle 1919 yılında yurda geri dönmeleri istendi. Henüz tamamlanmamış bulunan oğrenimlerini yarıda bırakarak arkadaşlarıyla birlikte İstanbul'a geri döndü. Kısa bir süre sonra oğretmen olarak Eskişehir Oğretmen Okulu'na Resim İşleri ve Beden eğitimi oğretmeni olarak atanarak oğretmenlik görevine başladı. Eskişehir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi zerine Ankara'ya döndü.

1921 yılının Ağustos ayında Ankara Hükümeti tarafından yarım bıraktığı eğitimini tamamlaması için tekrar Almanya'ya gönderildi. Almanya'da Kalsruhe şehrinde Baden Güzel Sanatlar Okulu ve Güzel Sanatlar Akademisi Beden Eğitimi Enstitüsü'nde okudu.1922 yılında eğitimini tamamladıktan sonra Türkiye'ye dönen İsmail Hakkı Tonguç Konya Öğretmen Okulu'na öğretmen olarak atandı. 1924 yılına kadar Konya'da öğretmen olarak görev yaptı. Daha sonra Ankara Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik ve idarecilik, kısa bir süre de Adana Öğretmen Okulu'nda öğretmen olarak görev yaptı. 1925 yılında değişik ülkelerin mesleki eğitim kurumlarında incelemeler yapmak için Avrupa'ya gönderildi. Altı ay boyunca Fransa, İngiltere ve Almanya'daki mesleki eğitim kurumlarını inceledi. Özellikle Almanya'daki Kır Eğitim Yurtları ve Leipzig Deney Okulları ilgisini çekti. Leipzig El İşleri Öğretmen Okulundaki " İş Eğitim Seminerine" katıldı. Münih'te ünlü Alman eğitimci Kerschensteiner ile görüştü. Almanya'daki çalışmalarını tamamlayarak Türkiye'ye döndü. Ankara Öğretmen Okulu Resim-El İşleri ve Beden Eğitimi Öğretmenliğine atandı. Kırsal bölgelerde eğitim yeniliklerini değerlendirdiği "Avrupa Meslek Mekteplerine Dair" başlıklı raporu Maarif Vekâleti mecmuasında yayımlandı.

1926 yılında Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati tarafından Levazım ve Alâtı Dersiyeye Müzesi Müdürlüğü (Milli Eğitim Bakanlığı Ders Araçları ve Gereçleri Müze Müdürlüğü) görevine atandı. Böylece bakanlık merkezinde görev yapan bir yönetici oldu. Bu görevindeyken ilköğretim müfettişleri ve öğretmenleri için "İş İlkesine Dayanan Öğretim" kursunu düzenledi. Yabancı uzmanlarla birlikte ders verdi. Böylece ilerde Köy Enstitülerinin temel ilkesi ve sloganı olarak ortaya konacak olan "iş için, iş içinde, işle eğitim" anlayışını geliştirdi.

1927 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Yapı Komisyonu üyeliği görevinde bulundu. Bu görevi esnasında başta Gazi Eğitim Enstitüsü olmak üzere birçok okul binasının yapılmasına katkı sağladı. 1927 yılında ilköğretim öğretmeni Nafia Kamil Hanım ile evlendi. Aynı yıl, Sivas'ta ve Ankara'da ilköğretim müfettişleri için açılan kurslarda öğretmenlik yaptı ve Ankara'da uluslararası ders araç gereçleri sergisini açtı.1928 yılında yaşamını ve yapıtlarını gün ışığına çıkararak kamuoyu ile paylaşan oğlu Engin Tonguç dünyaya geldi.

1929-1933 yılları arasında diğer görevlerinin yanı sıra, Gazi Eğitim Enstitüsü'nde de etkin görevlerde bulundu. Burada hem öğretmenlik yaptı, hem de Resim İş Bölümü'nü kurdu. 1931 yılında yüz yüze görüşme yaptığı ünlü Alman eğitimci Kerschensteiner'in "Öğretmenin Ruhunu ve Öğretmen Yetiştirme Meselesi" adlı kitabını çevirdi. 1932 yılında "Resim El-İşleri ve Sanat Eğitimi" adlı kitabını yayımladı. 1932-1933 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim İş Bölümünü açtı. Burada görev yapacak öğretmenlerin Almanya'da öğrenim görmelerini sağladı. Cumhuriyetin 10'uncu Yılı Kutlama Komisyonu üyeliğine seçildi. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim İş Bölümü onun yönetiminde Ankara'da açık hava sergileri açtı. İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde eğitim sergisi düzenledi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) amblemi olan "Altı Ok" onun başkanlığını yaptığı Gazi Eğitim Enstitüsü Resim İş Bölümü'nde çizildi. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal, Enstitüye gelerek yapılan çalışmalar için İsmail Hakkı Tonguç'a teşekkür etti. Köy Enstitülerinin ilkelerinin ipuçlarının yer aldığı " İş ve Meslek Terbiyesi" adlı kitabı yayınladı.

1934 yılında soyadı yasası ile "Tonguç" soyadını aldı. Reşat Şemsettin Sıral ile birlikte hazırladıkları "Almanya Maarifi" adlı kitabını yayımladı. Gazi Eğitim Enstitüsü müdür yardımcılığı görevini üstlendi. 1935 yılında Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilen Saffet Arıkan'ın isteği ile ilköğretim Genel Müdürlüğü görevine getirildi.

Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a sunduğu "İlköğretim ve Eğitim Meselesi" başlıklı 35 sayfalık rapor ile ileriye dönük çalışmaların ana ilkelerini belirlemiş, bir anlamda gelecekte açılacak olan Köy Enstitülerinin temelini oluşturacak esasları ortaya koymuştur. Atatürk tarafından önerilen orduda çavuş ve onbaşı olarak görev yapanlardan küçük köyler

için eğitimci yetiştirilmesi önerisinin uygulanabilirliğini araştırmak için Nisan 1936'da Kayseri, Çorum ve Yozgat'ın köylerinde araştırmalar yaptı. 1936 yılının Temmuz ayında Eskişehir Mahmudiye'de 84 öğrenciyle eğitime başlayacak olan "İlk Eğitim Kursunu" açtı. İlk kursu bitiren eğitimcileri köylerde staj yapmaya gönderdi.

1937 yılında eğitime başlayacak olan "Köy Eğitimcileri Yasası'nı" çıkarttı. Köy enstitülerinin kurulmasını sağlayacak olan raporunu Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan'a sundu. Bu raporun ışığında İzmir-Kızılcıllu ve Eskişehir-Çiftelerde köy enstitülerinin proto tipi olan Köy Öğretmen Okulları açıldı. 1938 yılında, Bulgaristan, Macaristan ve Almanya'ya giderek bu ülkelerdeki ilköğretim kurumlarını inceledi. Aynı yıl "Köyde Eğitim" adlı kitabını yayınladı. "Köy Eğitimcileri" ve "Öğretmen Okullarının İdaresi" yasalarını çıkarttı. En önemi eserlerinden birisi olan Canlandırılacak Köy adlı kitabının ilk baskısını yapıldı. 28 Aralık 1938'de Hasan-Âli Yücel Millî Eğitim Bakanı olduktan sonra, vekâleten yürüttüğü ilköğretim Genel Müdürlüğü görevine asaleten atandı.

1942 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yurt içi gezilerine katıldı. İsmet İnönü tarafından kısa sürede köy enstitülerinin sayısını 60'a çıkarması ve birkaç yıl içinde iki yüz bin tarımcı yetiştirilmesi ile ilgili çalışmalar yapmakla vazifelendirildi. Nitekim İsmail Hakkı Tonguç, beş yılda 200 bin tarımcı yetiştirilmesini öngören bir raporu İnönü ve yetkililere sundu. 1944 yılında ikinci oğlu Yalım'ı kaybetti.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu, İsmail Hakkı Tonguç'un hazırladığı raporu ve bakanlar kurulunda yaptığı açıklamaları ele alarak ülke genelinde "İlköğretim Seferberliği'nin başlatılmasına ve hükümetçe konunun desteklenmesine karar verdi. 1944-1945 ders yılları sürecinde köylerde orta öğretim düzeyinde teknik ve mesleki eğitim sağlayacak 258 Köy Bölge Okulları'nın açılmasını sağladı. Aynı yıl "İlköğretim Kavram Kitabı'nı yayınladı.

25 Eylül 1946'da Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından ilköğretim Genel Müdürlüğü görevinden alınarak Talim Terbiye Kurulu üyeliğine getirildi. 1949 yılında İsmail Hakkı Tonguç, Ankara Atatürk Lisesi Orta Bölüm Resim-İş Öğretmenliğine atandı. Bir grup arkadaşıyla birlikte Öğretmen Ansiklopedisini hazırlamaya başladı. 1951 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gizli oturumunda Reşat Şemsettin Sıral ve Tevfik İleri tarafından Köy enstitüleri üzerinden ciddi eleştiri ve sataşmalara maruz kaldı. Bu saldırılara ve eleştirilere karşı İsmail Hakkı Tonguç kendini ve köy enstitülerini büyük bir azimle savundu. Bu süreçte eser üretmeye devam ederek "Resim-İş Dersleri" adında yeni kitabını yayınladı. Ancak kitaba adını koymadı. 1952 yılında, alanında öncü bir çalışma olan "Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü" adlı eserini yayınladı, ancak bu kitabına Resim İş Dersleri kitabında olduğu gibi adını yazdıramadı. 1953 yılında emekliliğini isteyerek, 31 yıl 3 ay süren fiili hizmetinden sonra emekli oldu.

1956 yılında Avrupa gezisine çıktı. İsviçre'de Pestolozzi ile ilgili yerleri ve "Pestolozzi Çocuk Köyü" adlı eğitim kurumunu gezip inceledi. Almanya'da bulunduğu süreçte hastalandı ve Hamburg Tıp Fakültesinde tedavi gördü. Üç gün sonra da 23 Haziran 1960 yılında vefat etti. Cenazesi Ankara Cebeci Mezarlığı'na defnedildi. Arkasından hakkında birçok kitap yazıldı ve adını taşıyan okullar açıldı

Sağlıklı olduğu günlerde hazırladığı "Pestolozzi Çocuklar Köyü" kitabı vefatından sonra yayımlandı. 1962 yılında Fuat Gündüzalp ve Rauf İnan'ın birlikte çevirisini yaptıkları "Pestolozzi ve Devrim Kitabı" ile 1976 yılında İsmail Hakkı Tonguç'un mektuplarının derlenmesiyle oluşturulan "Mektuplarıyla Köy Enstitüsü Yılları" adlı kitapları yayımlandı.

1995 yılında "Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı" kuruldu. Bu vakıf tarafından Hasan Ali Yücel ve İsmail Hakkı Tonguç'un eserleri ve özellikle Köy Enstitüleriyle ilgili kitapları yayınlamaya başladı. 1997 yılında yazılarından oluşan

kitabın 1. cildi çıktı. 17 Nisan 1997'de oğlu Engin Tonguç'un babasını bütün yönleriyle anlattığı "Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç (Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)" adlı kitap yayınlandı.

İsmail Hakkı Tonguç'un 77 yıllık yaşamında kitap, makale, çeviri, deneme türünden 100'ü aşkın eser bırakmıştır. Bu eserlerden bazıları şunlardır;

Kitapları

- 1) İsmail Hakkı Tonguç, Elishleri Rehberi (Eski yazı ile), 1.Baskı: Maarif Vekaleti Matbaası, İstanbul 1927.
- 2) İsmail Hakkı Tonguç- Faik Reşit Unat, Muallim Almanağı, Maarif V. Matbaası, İstanbul, 1928.
- 3) İsmail Hakkı Tonguç- Faik Reşit Unat, Muallim Yıllığı, Maarif V. Matbaası, İstanbul, 1929.
- 4) İsmail Hakkı Tonguç, Mürebbinin Ruhu ve Muallim Yetiştirme Meselesi, Kerschensteiner' den çeviri, Köy Hocası Basımevi, Ankara 1931..
- 5) İsmail Hakkı Tonguç, İlk, Orta ve Muallim Mekteplerinde Resim, Elishleri ve Sanat Terbiyesi, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul 1932.
- 6) İsmail Hakkı Tonguç, İş ve Meslek Terbiyesi, Hakimiyeti Milliye Basımevi, Ankara 1933.
- 7) İsmail Hakkı Tonguç, Köyde Eğitim, 1.Baskı: Kültür Bak. İlkokul Öğretmen Kılavuzları No.8, Devlet Basımevi, İstanbul 1938.
- 8) İsmail Hakkı Tonguç, Canlandırılacak Köy, 1. Baskı: Remzi Kitabevi, İstanbul 1939.
- 9) İsmail Hakkı Tonguç, Eğitim Yolu ile Canlandırılacak Köy, 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1947.
- 10) İsmail Hakkı Tonguç, İlköğretim Kavramı, 1. Baskı: Remzi Kitabevi, İstanbul 1946..
- 11) İsmail Hakkı Tonguç, Resim İş Dersleri, Bir Yayınevi, İstanbul 1951. .(adı konmamış, bir Komisyonca hazırlandığı yazılmıştır)
- 12) İsmail Hakkı Tonguç, Öğretmen Ansiklopedisi ve Pedagoji Sözlüğü, Bir Yayınevi, İstanbul 1952. (adı konmamıştır)
- 13) İsmail hakkı Tonguç, Pestalozzi Çocuklar Köyü 1.Baskı: Doğu Matbaası, Ankara 1960.
- 14) İsmail Hakkı Tonguç, İş ve Meslek Eğitimi, 2. Baskı: Töb-Der Yayını, Ankara Ocak 1974.
- 15) İsmail Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları, 1.Baskı: Çağdaş Yayınları, İstanbul Ekim 1976.

Dergilerdeki Bazı Yazı ve Makaleleri

- 1) Necati Bey Sevilen Mutlu İnsanlardandı, Hayat Dergisi, M. Necati özel sayısı, sayı 11, 10.1.1929
- 2) Resim Derslerinde Renkleri ve Şekilleri Tetkik, Terbiye Mecmuası, Maarif V. Yayını, sayı 11, Ocak 1929, s. 25-34
- 3) Hayatın İki Ciheti, (Çeviri, B. Washington'dan) Terbiye M., sayı 12, Şubat 1929, s. 67-70
- 4) Mektep Sergileri I, Terbiye M., sayı 13, Mart.1929, s. 140-152
- 5) Mektep Sergileri 2, Terbiye M., sayı 14, Nisan 1929, s.170-178

- 6) Kerschensteiner, Terbiye M., sayı 17, Eylül 1929, s. 21-23
- 7) Kerschensteiner ve Pedagojisi, Terbiye Postası, Konya, Orta Anadolu Matbaası, sayı 2, 1.4.1932, s. 9-30
- 8) Köy Öğretmeni Yetiştirme İşi, Ülkü, sayı 46, Aralık 1936, s. 259-267
- 9) Köy Eğitim Meselesi I-II, Ülkü, sayı 65-66, Temmuz, Ağustos 1938, s. 403-413
- 10) Bir Terbiye Vasıtası Olması Bakımından Mecburi İş Hizmeti Meselesi, İlköğretim, sayı 11, 29.4.1939, s. 163-165
- 12) Köy Enstitülerimizde Eğitim ve Öğretim İlkeleri, Ankara Üniv. Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, sayı 5, 1943
- 13) Köy Enstitülerini Bitiren Öğretmenlere Mektuplar I,II,III, İlköğretim, sayı 171-172, Ocak-Şubat 1945
- 14) Köy Eğitim ve Öğretiminin Amaçları, Köy Enstitüleri 2, 1944, s. 1-76
- 15) Köy Enstitülerini Bitiren Öğretmenlere Mektuplar V-VI, İlköğretim, sayı 175-177, 1.3.-15.4.1945
- 16) Köy Okullarında Teknik Eğitim ve Öğretim I, İlköğretim, sayı 201-20315.1946, s.2619-2622
- 17) Köy Okullarında Teknik Eğitim ve Öğretim II, İlköğretim, sayı 204-205, 15.5.1946, s.2657-2660

Osman AKANDERE

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Taner, "Gökte Ararken yerde Bulunan Eğitimci: İsmail Hakkı Tonguç, **Çalışma Ortamı Dergisi**, Mart 1992.
- AKTAN, Sümer, "Bir Entelektüelin Yetiştirme Süreci: İsmail Hakkı Tonguç ve Kütüphanesi", **UBEST**, 2019.
- ARMAN, Hürrem, **Piramidin Tabanı Köy Enstitüleri ve Tonguç Anılar**, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayını, İzmir 2016.
- BAŞARAN, Mehmet, **Devrimci Eğitim Köy Enstitüleri**, Tonguç Yolu, Papirüs Yayınevi
İstanbul, 1999.
- SAYDAM, Songül-ÖZTÜRK, Yaşar, İnsanlığa Akan Irmak, Kültür Sanat Yaşamımızdan Portreler, Etik Yayınları,
- SAYDAM, Songül, "İsmail Hakkı Tonguç", **Bütün Dünya**, Mayıs 2003,
- TONGUÇ, Engin, **Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç(Yaşamı, Öğretisi, Eylemi)**, Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayını, İzmir, 2009.
- TONGUÇ, Engin, **Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç**, 1. Baskı, Ant yayınevi, İstanbul 1970.
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, **Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları**, Yay. Haz. Engin Tonguç, 2. Baskı, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, Ankara 1976.
- TONGUÇ, İsmail Hakkı, "Köy Enstitülerimizde Eğitim ve Öğretim İlkeleri", **Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C 1, Sayı 5, Ankara 1943, s.137-147.
- TÜRKOĞLU, Pakize, **Tonguç ve Enstitüleri**, Türkiye İş Bankası Yay., 3. Baskı, İstanbul 2007.

İnternet Kaynakları

<http://www.serenti.org/egitime-adanmis-bir-yasam-ismail-hakki-tonguc/> 20 Mart 2012.

<http://www.biyografi.info/kisi/ismail-hakki-tonguc>

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ismail-hakki-tonguc-1893-1960/?pdf=5688> adresinden erişilmiştir